

РОМЕН ГАРИ
И ФРЕНСКАТА ДИПЛОМАТИЧЕСКА ПОЩА

Райна Карчева (съставител)

**Институт за изследване
на близкото минало**

1000 София, ул. Юрий Венелин № 24, вх. Б, ет. 2
тел./факс +359 2 989 17 84; 988 82 73
e-mail: minaloto@gmail.com
www. minaloto.org

Управителен съвет на института:

Ивайло Знеполски (председател)

Димитър Паница

Боряна Димитрова

Експертен съвет:

Цветан Тодоров

Румен Даскалов

Иван Еленков

Георги Господинов

Даниела Колева

Мартин Иванов

Даниел Вачков

Александър Везенков

Михаил Груев

Момчил Методиев

Ивайло Знеполски

РОМЕН ГАРИ И ФРЕНСКАТА ДИПЛОМАТИЧЕСКА ПОЩА

**Райна Карчева
съставител**

**Институт
за изследване
на близкото
минало**

**Дом на науките
за човека
и обществото**

2016

Това издание се ползва от подкрепата на Френското посолство в България и на Френския институт в България

**INSTITUT
FRANÇAIS**
BULGARIE

Cet ouvrage bénéficie du soutien de l'Ambassade de France en Bulgarie et de l'Institut Français de Bulgarie

- © Райна Карчева, предговор, съставителство, превод
- © Ксавие Лапер дьо Кабан, предговор
- © Илияна Очкова, превод
- © Веселин Праматаров, корица
- © Институт за изследване на близкото минало, 2016
- © Дом на науките за човека и обществото, 2016

На корицата: „Изглед от Френското посолство в София”

ISBN: 978-954-28-2099-4

L'histoire doit devenir une « histoire-problème », qui questionne le passé et remet constamment en question ses propres postulats et méthodes, afin de ne pas être en reste sur les autres sciences et sur l'histoire du monde. Cette obligation implique de sortir l'histoire de son « immobilisme académique » en diversifiant et surtout en croisant ses sources, au-delà des seules références écrites traditionnelles. Il s'agit de s'ouvrir aux autres sciences humaines, de le combiner entre elles afin de pouvoir stimuler la curiosité de l'historien. « Le bon historien ressemble à l'ogre de la légende. Là où il flaire la chair humaine, il sait que là est son gibier.

Apologie pour l'histoire ou métier de l'historien / Аналогия на историята, или професията на историка, 1941; Марк Блок, 1886 – 16 юни 1944, разстрелян от милицията в окупираната зона; френски историк, създател с Люсиен Февр през 1929 г. на Икономическите и социални анали

Историята трябва да се превърне в „история-проблем“, която отправя въпроси към миналото и поставя непрестанно под съмнение своите собствени постулати и методи, за да не се окаже в дълг към другите науки и към историята на света. Това задължение предполага да извадим историята от нейния „академичен имобилизъм“, разнообразявайки и сравнявайки източниците отвъд, единствено и само, традиционните писмени източници. Необходимо е да се отворим към другите хуманитарни науки, да ги комбинираме, за да събудим любопитството на историка. „Добрият историк е като ламята от легендите. Там, където тя надушва човешка плът, там е неговият дивеч и той го знае.“

СЪДЪРЖАНИЕ

Ксавие Лапер дьо Кабан

ФРЕНСКО-БЪЛГАРСКИТЕ ОТНОШЕНИЯ В ПЕРИОДА
1944–1947 В СВЕТЛИНАТА НА АРХИВИТЕ 9

Райна Карчева

ВМЕСТО ВЪВЕДЕНИЕ 15

ОБЩИ АНАЛИЗИ ЗА ПЕРИОДА 9 СЕПТЕМВРИ –
31 ДЕКЕМВРИ 1944 г. 17

ГОДИШЕН ДОКЛАД
ОКТОМВРИ 1945 – ДЕКЕМВРИ 1946 43

БЪЛГАРИЯ
ГОДИШЕН ДОКЛАД 1947 г. 97

НИКОЛА ПЕТКОВ В ДИПЛОМАТИЧЕСКИТЕ АРХИВИ НА
ФРЕНСКАТА РЕПУБЛИКА (1947) 143

ФРЕНСКО-БЪЛГАРСКИТЕ ОТНОШЕНИЯ В ПЕРИОДА 1944–1947 В СВЕТЛИНАТА НА АРХИВИТЕ*

Двустранните отношения между Франция и България все още не са доживели шанса да бъдат възприемани като достатъчно богата тема за изследване, за да заслужат труда на историка. Вероятно и това време ще настане. Поради тази причина дейността на серия от колоквиуми, организирани от Френския институт в България в сътрудничество с многобройни български партньори, стремящи се към един първоначален прочит на дипломатическите архиви, се оказва незаменима за издаването на настоящата монография.

Твърди се наистина, че архивите са „суровина“ за историка, подобно на разкопките за археолога. В действителност при изследване на отношенията между България и моята страна дипломатическите архиви са първият източник, в който историците могат да открият предмета на своето изследване, тъй като дипломатическата професия има за цел (по думите на дипломати), но и за резултат (на дейността си) да опишат отношенията между две държави.

В този смисъл френските дипломатически архиви представляват специален интерес. И не защото българските архиви не са интересни, но за периода след Втората световна война, когато комунизмът се установява в България, френските биха могли да заинтригуват повече, първо, с онова, което ще ни съобщят за функционирането на този режим, за първите му години и за влиянията върху външната политика към страните от Западна Европа и в частност – Франция, предопределена или продиктувана от глобалните императиви на съветската политика, целяща подчинение на държавите от Източна Европа, и второ, с подробната специфична двустранна информация за Франция и България. В този смисъл смятам за изключително продуктивни бележките, оставени от външни наблюдатели, каквито са дипломатите. Те не са въввлечени лично в политическите битки и всъщност съдбата на страната, в която живеят за няколко години, не е от голямо значение за тях, защото те ще я напуснат и вероятно никога повече няма да се върнат.

---

* Превод Райна Карчева.

Дипломатите постоянно създават архиви, подобно на г-н Журден, който пише проза без да го съзнава¹.

Ежедневната ни дейност се състои именно, но не и единствено, в разработване на политически доклади върху положението в страните на нашата акредитация. Целта им е да информират политическите власти и на първо място Министерството на външните работи за онова, което се случва и за начина, по който протичащите събития могат или не могат да повлияят върху непосредствените или дългосрочните интереси на страната ни.

Дипломатът пише историята в мига, в който тя се прави. Описва събитията и се опитва да ги анализира. Той не може да се задоволи с докладване на факти, защото кореспонденцията му не пълни вестникарски страници или архивни папки, а провокира реакции. Понякога изисква инструкции, друг път – одобрение за действия, които смята да предприеме в страната на неговото назначение, действия, които ще осъществи по начин, предопределен от направения анализ. Той се опитва да разбере, да прогнозира, да формулира средносрочни или дългосрочни визии за възможните развития в света.

Понякога дипломатът е участник в събитието, но това е по-скоро рядкост: изключение правят значими преговори или специални събития.

Всъщност дипломатът не съобщава всички факти – някои са се изплъзнали от зоркото му око, други нямат според него интерес нито за провежданата политика в интерес на страната му, нито за редовната информация, която предоставя на администрацията си. Тази селективност ни дава ясна представа не само за прозорливостта на дипломатите – те биха могли да преувеличат значимостта на определено събитие или да подценят някои факти, които след време ще се окажат от съществено значение, но и за онова, което привлича вниманието им при изграждане и вдъхване на живот на определени двустранни отношения.

Ние, които имаме шанса да сме с няколко десетилетия по-млади от архивните документи, които днес ни позволяват да изучаваме този толкова богат на събития период, ние, които знаем какъв е развоят на събитията, ние бихме могли с лекота да се надсмеем над липсата на разбиране или проникателност у нашите предшественици. Евантуалните грешки в анализа, неразбирането, прекалената доверчивост, заслеплението... на френските дипломати от периода 1944–1947 г. трябва да приемем смирено: действащият дипломат от онези години не разполага с пълна информация, няма достъп до всички участници, определени канали за вземане на решения му убягват – и това е особено вярно за революционни периоди и тоталитарни режими, основаващи се на тайни и недостъпни решения. В години на безредици участниците са всички и никой... Всеки, или почти всеки, би могъл в определен момент да стане главен персонаж; в тоталитарните режими пълната липса на прозрачност и предвидливост са от

---

¹ Г-н Журден, персонаж от пиесата на Молиер (1622–1673) „Буржоата-благородник“ (1665), комедия на зараждащите се буржоазни нрави. – Б. пр.

първостепенно значение, тъй като по този начин се гарантира оцеляването на режима, а страхът се превръща в основен принцип на управлението.

Всичко това затруднява съществено задълбоченото разбиране на събитията. Наблюдателите, каквито са дипломатите, трябва да напредват пипнешком, за да съумеят да стигнат до разбиране.

Но този процес би могъл да бъде изкривен от предразсъдъци или от личните задръжки на дипломата: нито един наблюдател не е безпристрастен.

Дипломатите, дори когато не са директно замесени в събитията, които преразказват, не могат да избегнат това правило: те имат мисия, а тя е защита на интересите на тяхната страна, доста смътна дефиниция – признавам, но тя има преимущество да напомни, че дипломатите не вършат работата нито на историк на настоящето, нито на журналист. Техните доклади не се стремят нито към обективност, нито към изчерпателност. Те се интересуват само от определени факти и събития, пропускатки умишлено (или неумишлено, вече установихме това) други.

Дипломатите имат и своите лични предпочитания: евентуални идеологически предпочитания, но и психологически. Дипломатът би могъл да изпитва специфичен афинитет или отвращение към определен персонаж, би могъл да преувеличи или обезличи ролята му, да го очерни или възвиси... Колкото и да се гордеем с потиснатия си афект, колкото и да се стремим към обективност на разказа за събитията, нашата личност присъства, а поредицата от личности на дипломати, прозиращи в писанията, съхранени в архивите, ще ни позволят да „неутрализираме“ пристрастията и да се концентрираме върху спецификата на анализа, от една страна, и от друга – върху влиянието, което успяваме да упражним, независимо от мъжете и жените, които са се сменяли последователно на определени позиции.

Дипломатическите архиви следователно са не само информация за реалностите в страната, но и за начина, по който функционира и определя приоритетите си едно дипломатическо представителство или Министерството на външните работи, с което то е свързано и което е основен получател на неговите доклади. Тези архиви ни осведомяват за тревогите и интересите на Министерството на външните работи на Франция и на дипломатите в представителството в София в онези години.

Периодът 1944–1947 г. е важен, тъй като предопределя същността на френско-българските отношения за следващите четиридесет и пет години – отношения между държави потенциални врагове.

През 1947 година съдбата на България е окончателно фиксирана до 1989 г. – установява се диктаторски, а впоследствие и тоталитарен режим.

Законодателни избори са организирани през 1945 година в особена политическа обстановка, белязна, както се твърди, от сериозни сътресения: съветска инвазия, последвана от просъветски държавен преврат през септември 1944; „чистка“, която първоначално прилича на елиминиране на опозицията или на предполагаемата опозиция – десетки хиляди са убити със или без присъда;

установява се насилие още от първите дни, прикрито зад правни аргументи: съдилища, избори, но всички те скоро ще бъдат изпразнени от съдържание. През тези първи години, от 1944 г. до 1947 г., режимът има нужда от терор и се опира на т. нар. народни съдилища, които изпращат на смърт или в затвор много българи за „фашистка дейност“ или за „антисемитизъм“, при пълно незачитане не само на процедурата и на закона, но и на фактите – такъв бе случаят с Димитър Пешев, осъден на 15 години затвор, а ние всички познаваме ролята му за оцеляването на българските евреи през 1943 година.

Единствен значителен напредък – жените получават избирателни права още през 1944 г., както впрочем става и във Франция.

В тази атмосфера на страх и ужас изборите се провеждат на 18 ноември 1945 година. Те утвърждават и узаконяват победата на Отечествения фронт – политически съюз между Българската комунистическа партия и Народния земеделски съюз, и този резултат е логичен, тъй като опозицията бойкотира вота, чиято организация, съсредоточена в ръцете на Отечествения фронт, е пречка пред провеждането на честен изборен процес. Архивите несъмнено ще ни позволят да разберем какво са мислили френските дипломати за законността и легитимността на тези избори, проведени в един толкова странен контекст – близо 7000 българи, принадлежащи на елита на тази страна (лекари, адвокати, професори, търговци, индустриалци...) бяха подложени на избиване през последните 15 месеца в името на борбата против фашизма – един доста илюзорен фашизъм, между другото, който не представляваше заплаха, а звучеше като лозунг, клеймо, насочено срещу потенциален противник, който трябваше да бъде злепоставен и смазан.

През всичките тези години България е все още монархия, но тя вече е напуснала пътя, който би могъл да я отведе до автентична парламентарна демокрация, режим, който така и не успява да се установи трайно във възстановената след 1878 година българска държава. Особен в това отношение е периодът между двете войни: непрестанни държавни преврати, авторитарни домогвания от всички страни и терористични атентати, плод на комунистически акции или на уреждане на сметки от страна на ВМРО (Вътрешна македонска революционна организация, в основата на атентата срещу сръбския крал Александър I, извършен през октомври 1934 г. в Марсилия, когато и френският министър на външните работи Луи Барту намира смъртта си.).

Френските дипломатически архиви несъмнено са позволили да се фиксира и моментът, в който моите предшественици са усетили, че целостта на Отечествения фронт се пропуква и комунистите окончателно завземат властта, след като са убили, затворили или запушили със страх устата на всеки, който продължава да бъде опозиционна заплаха за изграждането на новия тоталитарен режим.

В тези години на установяване на тоталитарен режим 1947 г. заема важно място: в тази година е подписан Мирният договор с България, в тази година страната става „народна република“. В действителност Народното събрание, избрано при познатите вече условия, приема закон за референдум за премах-

ване на монархията. Референдумът се провежда на 8 септември 1946 г. и 92 % от избирателите гласуват в полза на републиката. На 15 септември Народното събрание провъзгласява Народна република България; младият цар Симеон II и семейството му трябва да напуснат страната. И тук многобройните източници на ваше разположение ще могат да хвърлят нова светлина върху възможния анализ на законността на това – отмяната още през 1946 г. на конституционната форма на монархия, установена в България от 1878 г.

През целия този период френските дипломати са вярвали, и в това няма никакво съмнение, че България ще поеме друг път: дипломатите не обичат конфликта; те предпочитат да виждат в събеседника си по-скоро партньор, с който не ги разделят окончателни несъответствия, отколкото противник, който няма друга цел – премълчана или изговорена официално, непосредствена или дългосрочна, освен унищожението му. Моите предшественици вероятно са се опитали да преговарят, за да съхранят онова, което постепенно изчезвало под ударите на нарастващи забрани, наложени от новия режим: френските алианси и асоциации, образователните институции, представителите на конгрегации, културни институции, сънародници с двойно гражданство, заплашени с репресии от Държавна сигурност... Те не са съумели да постигнат нищо друго освен констатацията – и ние ще трябва да я споделим с тях, че са изправени пред режим, който не желае нито съвместно съжителство, нито мир и се примирява със съществуването на чуждестранни дипломати, стига те да се придържат стриктно към ограничената си роля – минимален достъп до властите и пълна забрана за общуване с български граждани – по този начин те няма да познават основните лидери на режима и няма да могат да им навредят.

В известен смисъл и в скромен мащаб четиридесетгодишните френско-български отношения, установени в този период, 1944–1947, биха могли да бъдат характеризирани с думите на Реймон Арон по повод отношенията между блоковете по време на студената война: невъзможен мир, неправдоподобна война.

Днес нашите две страни са съюзници – членуват в НАТО и в един съюз, който се стреми към „все по-задълбочено сближаване“ между народите, които го изграждат, Европейския Съюз.

Но полезно би било да проследим отново онези обстоятелства, върху които дипломатите не са имали никаква власт, онези сили, които са доминирали волята на народите и които са придобили решаваща роля за превръщането на едни отношения, които по принцип са били отлични след освобождението на страната от войските на руската империя през 1878 година, в поле от развалини, причинени от инвазията на съветската империя през 1944, едно поле от развалини, сред което нищо не би могло да поникне преди есента на 1989 година.

Ксавие Лапер дьо Кабан

ВМЕСТО ВЪВЕДЕНИЕ

Преди да съумеем да реконструираме нациите, необходимо е техните граждани да разберат как въпросните нации са били унищожени: как институциите са били подкопани, езикът – пречупен и обезкървен, гражданите – манипулирани. Те трябва да се запознаят с подробностите, а не с общите теории...Едва тогава ще стане възможно да пристъпим към бавна реконструкция.

(Анн Апълбаум, „Желязната завеса. Смазаната Източна Европа /1944–1956“)

Архивите бяха затворени, достъпът до тях бе забранен.

Ситуацията е коренно променена и днес е въпрос на организация на структурите, отговарящи за архивите (дипломатическите архиви, преди всичко), да гарантират достъп до това изключително важно наследство от нашето близко минало (септември 1944 – септември 1948 г.). Но достъпът не решава всичко. Подходът предопределя резултатите от нашето общуване с източниците, резултати, които дълги години са се оказвали в плен на идеологизиране и изкривяване в името на партийната истина.

Да се опитаме почтено и безкористно да проумеем бавната еволюция на протагонистите, механизмите, които управляват обществото. Да отхвърлим всяка предпоставеност, да осъдим догмите и клишетата, да не утвърждаваме факти без доказателства, да издирваме документите, да ги проучваме задълбочено, да срещаме и изслушваме свидетели, да даваме думата на едните и на другите, без сектантство, да се опитаме да разкажем, без да изневеряваме на фактите и на хората, и възстановявайки събитията, (...) да опишем всевечното движение на историята и на живота.

(Жоржет Елже, *История на Четвъртата Република*, втора част – Република на Противоречията, изд. Fayard, 1968,1993, с. 9).

През 2014 година група независими изследователи се ангажираха с опит за сравнителни изследвания в дипломатическите архиви на Франция и България за периода 1944–1947 г. Идеята бе да се представи чрез автентични източници международният контекст непосредствено след Втората световна война, който упражнява съществено влияние върху съвременната история на България. Прекалено много идеология и идеологически стигмати се намесват в нашето историческо знание и изкривяват в известен смисъл реалностите на онези години. Нашият стремеж бе да потърсим „гласа“ на международните партньори и да чуем техния разказ, който би ни отворил богати възможности за съпоставяне и сравнение.

Работихме многократно във френските дипломатически архиви в прекрасна атмосфера на подкрепа и сътрудничество. (Текстовете на представените в българска версия архиви се намират в Центъра за дипломатически архиви в Нант, принадлежащ на Министерство на външните работи на Франция; архивните масиви се намират в отделение 644РО/1).

Проведохме три дебата с изключителната подкрепа на Френския институт в София и в сътрудничество с френски историци и дипломати, за което сме искрено благодарни. Днес пристъпваме към публикуване на част от текстовете, които ще бъдат структурирани в три тома: пред вас е първият том, съдържащ годишните дипломатически доклади, разработени и изпратени от Легацията в София до Министерство на външните работи на Франция. Тези текстове (политическата част от аналитичните годишни доклади) представляват и допълнителен интерес: годините 1945, 1946 и 1947 са описани от Ромен Гари, известен френски писател и интелектуалец, който в края на 1945 година навлиза в дипломатическата професия и пристига в мрачна София в самото начало на 1946 година.

Текстовете, отразяващи периода септември 1944 – декември 1944 са написани от Жорж Ато, известен в София дипломат с трагична съдба.

Прибавени са и три шифрограми, две от които са написани отново от Ромен Гари (RG), разказващи съдбата на страната ни след ареста и екзекуцията на Никола Петков.

Така е била видяна България през 1944–1946 от френските дипломати в София; това е техният прочит, техният анализ през погледа на професионалисти с богата демократична традиция.

В работата си бяхме подкрепени от представителите на френските власти в София, от Дипломатическия институт към МВнР, университетски преподаватели и академични изследователи.

Най-искрена признателност!

Райна Карчева